

je „tragické, že napríklad stupeň zaškolenia a vzdelanosti Maďarov žijúcich pod českým útlakom (tzn. v Československu v rokoch 1918–1938 – pozn. F.V.), predovšetkým roľníctva je oveľa vyšší ako u obyvateľstva Dolnej zeme, v okolí Segedína alebo v ktoromkoľvek kraji materskej krajiny!“ (tzn. potrianonského Maďarska – pozn. F.V.).¹⁰ To ostatne konštatujú aj oficiálne materiály maďarských úradov z tohto obdobia.¹¹ Ak sa tento štát dnes len kritizuje ako „neprirodzená alebo chybná konštrukcia“, treba brať do úvahy aj krátky čas, ktorý bol napriek všetkým jeho chybám, ale predsa len demokratickému Československu daný, a merať ho nie dnešnými očami, ale porovnávať ho aj s jeho okolím v prvej polovici 20. storočia.

Ferdinand Vrábel

RAJLICH, Jiří – MAJTEŇI, David. *JAN FERAK A TI DRUZÍ. ČESKOSLOVENŠTÍ INTERGRIGADISTÉ, LETCI A LETOUNY V OBČANSKÉ VÁLCE VE ŠPANĚLSKU 1936-1939.* Cheb : Svět křídel, 2012. 744 s., ISBN 978-80-87567-07-4

V marci tohto kalendárneho roka sa mi na stôl dostala nová odborná publikácia pod názvom *Jan Ferak a ti druzí* s podtitulom *Českoslovenští intergrigadisté, letci a letouny v občanské válce ve Španělsku 1936-1939*. Autori, Jiří Rajlich a David Majtenyi, ako už napovedá názov publikácie, upriamili obsah diela nielen na objasnenie životných osudov niektorých Čechov a Slovákov, ktorí sa aktívne zúčastnili španielskej občianskej vojny v rokoch 1936 – 1939, a ktorí mali vo vlasti, resp. v Španielsku, osobnú skúsenosť s leteckom a lietaním, ale podrobne rozpracovali aj problematiku československej materiálno-technickej pomoci legitímnnej vláde Španielskej republiky formou fiktívneho predaja leteckého materiálu Estónsku.

Už po prelistovaní rozsahom objemnej, viac než sedemstostranej odbornej publikácie z chebského nakladateľstva Svět křídel bolo zrejmé, že svoju osobitú pečať jej nezameňiteľne „vtlačil“ súčasný najvýznamnejší český letecký historik Jiří Rajlich, riaditeľ historicko-dokumentačného odboru Vojenského historického ústavu v Prahe. Chronologické priblíženie najdôležitejších historických medzníkov vojny, doplňujúce sprievodné texty, podrobné biografické portréty vybraných historických osobností, prehľadný poznámkový aparát, veľké množstvo dobových fotografií (časť z nich doslova raritných) s podrobným popisom a rozsiahly prehľad použitých domácich a zahraničných prameňov, to sú neprehliadnutelné znaky Rajlichových odborných prác, ktoré v uplynulom období s úspechom vydali nielen české, ale aj viaceré zahraničné vydavateľstvá.

Po dôkladnom oboznámení sa s obsahom ich diela možno konštatovať, že tiažisko precíznej vedeckej práce je postavené na kritickej analýze publikovaných informácií o nevšednom osude letca Jana Feráka, ktorý neboli v minulosti českým a slovenským milovníkom leteckej literatúry neznámy. Oboznámili sa s ním nielen na stránkach niekoľkých populárnych publikácií a statí venovaných jeho osobe, ktoré vyšli v povojnovom období, ale po prvýkrát už na konci 30. rokoch minulého storočia z článkov, ktoré na základe jeho osobných zážitkov boli publikované v časopise *Ahoj*.

¹⁰ FÁBRY, Z. *Jarossizmus*. In FÁBRY, ref. 5, s. 71-74, 73.

¹¹ Maďari z južného Slovenska sa často na nové pomery po Viedenskej arbitráži a pripojení rozsiahlych území ČSR k Maďarsku (1938) stážovali rôznym orgánom v Budapešti. Pozri: TILKOVSZKI, L. *Južné Slovensko v rokoch 1938-1945*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 48- 81, najmä 50, 51, 55.

Autori, na základe profesionálnej analýzy archívnych materiálov odborne spravovaných v domácich archívoch (napr. VÚA-VHA Praha, NA Praha, ABS Praha, SOKa Vsetín, ZAO-O, SOKa Kroměříž), zahraničných archívovh (napr. VHA Bratislava, RGASPI Moskva, ACIR Ženeva), štúdia odbornej literatúry a rôznych pôvodných dobových písomností, uviedli rokmi zidealizovanú ferákovskú legendu na pravú mieru, resp. ako sa uvádza v publikácii, využili bádateľskú výzvu a z väčšej časti aj „*rozplietli zapletenú nit*“ Ferákovho dramatického a v konečnom dôsledku aj tragickejho životného príbehu, ktorý sa skončil v studených vodách Barentsovho mora.

V tejto súvislosti treba oceniť profesionálny prístup autorov, ktorí vecne, bez akéhokoľvek škandalizovania, na základe dochovaných dobových dokumentov, osvetľujú zrejmé dôvody „*odchodu*“ Jana Feráka z čs. brannej moci, ked' z mladíckej nerozvážnosti, neuváženým páchaním drobných krádeží „*stratil*“ svoje krídla.

Napriek uvedeným morálnym pokleskom nad ním nevynášajú dodatočné súdy, ale vykresľujú ho ako letca nepochybne zručného, odvážného a statočného, a to aj navzdory tomu, že značnú časť svojich hrdinských zážitkov zo španielskeho vojnového neba si príbásnil, resp. privlastnil. Jeho osobnú odvahu náležite oceňujú vzhľadom na skutočnosť, že bojové lety vykonával na morálne zastaraných lietadlach republikánskeho letectva nedosahujúcich technický štandard leteckej techniky protivníka, ktorá bola podporená aj jeho kvantitatívou prevahou.

Autorské duo na úplný záver tejto rozsiahlej a na informácie nabitej kapitoly zhodnotilo život Jana Feráka takto: ... „*Já ve svém žalozpěvu za mrtvým přítelem mohu jen prohlásit, že sice možná podle dnešních pacifistických zásad nebyl váženou osobností, rozhodně ale byl podle jakýchkoliv měřítek skutečným mužem.*“

V ďalšej časti diela predstavili čitateľovi v osobitných kapitolách životné osudy ďalších československých Španelákov: Andreja Beleša (1899 – 1952), Rudolfa Bolfika (1913 – 1941), Jana Dokládala (1904 – 1938), Karola Gabulu-Kríža (1910 – 1937), Rudolfa Johna (1912 – 2000), Vincenca Kocmana (1917 – 1968), Karla Krála (1911 – 1937), Josefa Souška (1909 – 1937), Zdeňka Talaša (1910 – 1937), Jaroslava Uhlířa (1912 – 2000) a Karla Vejvodu (1905 – 1968), z ktorých sa len päťica po rôznych životných peripetiách dožila konca druhej svetovej vojny.

Poslednú časť publikácie, ako už bolo spomenuté v úvode recenzie, venovali podrobnejmu objasneniu problematiky dodávok leteckého materiálu legitímnej vláde Španielskej republiky formou fiktívneho predaja leteckého materiálu Estónsku.

Okrem opisu udalostí spojených s dodávkami lietadiel Aero A-101, Letov Š-231, Š-131, Š-331 a Avii Av-51 a ich pôsobeniu v Španielsku svoju pozornosť venovali aj opisom posledných pokusov Československa vo veci odpredaja morálne zastaranej leteckej techniky a materiálu „estónskemu“ záujemcovi. „*Jeho*“ zahraniční nákupcovia deklarovali seriózny záujem o také množstvo leteckej techniky a materiálu, že mnohým zainteresovaným bolo od začiatku jasné, že predaná technika nikdy nebude slúžiť tomuto oficiálnemu záujemcovi. Čs. strana však k tomuto morálнемu a de facto aj právnemu problému pristúpila, vzhľadom na značné finančné možnosti nakupujúceho, ktorý na tento účel disponoval sumou 370 miliónov Kč v britskej mene, veľmi pragmaticky, ked' konštatovala, že „*nám nepřísluší zkoumati, jak bude dále s tímto materiélem naloženo, je-li skutečne určen pro vlastní potřebu kupujícího, nebo bude-li s ním dále obchodováno, až již kamkoli*“. Takto získané finančné zdroje následne hodlala investovať nielen na nákup čs. vojenských lietadiel modernej technickej konštrukcie, ktorých výkonnosť by nezaostávala za výkonmi najznámejších typov vojenských lietadiel svetových mocností, ale aj do vývoja ďalších nových prototypov lieta-

diel. Je zrejmé, že takéto rozhodnutie by malo priaznivý vplyv aj na ďalší rozvoj vlastného leteckého priemyslu.

Na záver možno povedať: Rajlichovi a Majtenyimu sa podarilo spracovať vynikajúcu vedeckú publikáciu, v ktorej aj náročnému čitateľovi podali ucelený vecný a objektívny obraz o účasti Čechov a Slovákov v španielskej občianskej vojne. Zároveň na stránkach publikácie rozkryli zákulisie lukratívneho obchodu so zbraňami, v tomto prípade čitateľovi priblížili problematiku dodávok, ale aj následné použitie čs. leteckej techniky v Španielsku. A nielen to, čitateľ v publikácii nájde množstvo ďalších zaujímavých informácií o tomto krvavom konflikte, ktorý sa odohral v predvečer doposiaľ najväčšieho vojnového konfliktu v dejinách ľudstva.

Peter Šumichrast

FEST, Joachim. HITLER: KOMPLETNÍ ŽIVOTOPIS. Praha : Naše vojsko, 2008, 783 s. ISBN 81020609465

S trochou nadsadenia možno povedať, že o Adolfovi Hitlerovi bolo za takmer 70 rokov od jeho smrti napísané všetko. Hoci historici nie sú v otázke interpretácie kariéry nemeckého diktátora jednotní (čo je koniec koncov prirodzené), v jednom sa zhodnúť musia: jeho meno zostáva podnes výborným predajným artiklom a magnetizuje pozornosť čitateľov. Aj oproti zahraničiu pomerne chudobný slovenský knižný trh poskytuje záujemcom veľké množstvo „hitlerologickej“ literatúry. Pravda, skutočne kvalitných monografií, ktoré nenadchňú len peknou obálkou a atraktívnym titulom, je málo ako šafranu.

Autor knihy *Hitler: Kompletní životopis* Joachim Fest (1926 – 2006) zažil éru nacizmu na vlastnej koži. Napriek nepríjemným skúsenostiam s režimom Fest vo svojej tvorbe nepodľahol emocionálnym limitom a dokázal si zachovať vedecký nadhľad. Pre odmiestavý postoj otca k jeho členstvu v *Hitlerjugend* bol vylúčený zo školy a štúdiá musel dokončiť na katolíckej internátnej škole vo Freiburgu. Vojenskej službe v radoch jednotiek hitlerovského Nemecka sa však vzhľadom na dátum narodenia vyhnúť nemohol. Festovo nasadenie ale nemalo dlhé trvanie a ako príslušník *Wehrmacht* bol už zakrátko po narukovaní zajatý vo Francúzsku. Po skončení vojny vyštudoval história, právo, sociológiu, germanistiku a dejiny umenia na univerzitách vo Freiburgu, Frankfurte a Berlíne. Postupne pracoval vo viacerých periodikách, rozhlasových staniciach a na univerzitách.

O nesporne vysokej úrovni Festovho diela vypovedá okrem množstva pozitívnych recenzí i fakt, že pôvodné vydanie z roku 1973 vyšlo aj po vyše troch desaťročiach prakticky v nezmenenej podobe. Nekonvenčné závery odporujúce zjednodušujúcim hodnoteniam iných autorov a neštandardná kultivovanosť textu, ktorý vďaka brilantnosti autorovho štýlu dostáva miestami až umelecký nádych, ho spoločne s Alanom Bullockom a Ianom Kershawom zaraďujú do trojlístka elitných Hitlerových životopiscov. Joachim Fest sa ako *Zeithistoriker* nikdy nehlásil k žiadnej historickej škole. Vo svojej tvorbe sa neupínal na obmedzujúce metodologické či ideové princípy, a tak svojím *Hitlerom* vytvoril nový vzor modernej biografie osobnosti 20. storočia, ktorá je hutnou kombináciou tradičného pozitivizmu s prvkami psychohistórie a historickej antropológie.

Obsah diela tvorí osem „kníh“ (*Život bez cieľa*, *Cesta do politiky*, *Roky čakania*, *Doba boja*, *Uchopenie moci*, *Roky priprav*, *Vítaz i porazený a Skaza*), delených ďalej na menšie kapitoly. Okrem faktografického popisu Hitlerovho života chronologicky od detstva až po smrť sa Fest zameriava prioritne na Führerov svetonázorový vývoj, jeho vnútorný myšlien-